

2. Monitoring stref ochronnych

Romuald Mikusek
Park Narodowy Gór Stołowych

Pisklęta włochatki,
fot. Romuald Mikusek

2.1 Idea ochrony strefowej

Ochrona strefowa polega na tworzeniu wokół miejsc stałego przebywania zwierząt, najczęściej miejsc ich rozrodu, obszarów o zerowej ingerencji. Wielkość takiej strefy jest różna i zależy od rodzaju organizmu i bardzo często też pory roku (sezonu). Można powiedzieć, że są to czasowe rezerваты przyrody, których granice wskazują nam same zwierzęta. Gatunki, które są objęte tą formą ochrony, są rzadkie i zwykle mobilne, stąd istnieje konieczność modyfikowania i weryfikacji utworzonych w przeszłości stref. Takie miejsca okazują się wyjątkowo cenne przyrodniczo, dlatego też przebywa w nich wyjątkowo liczna rzesza innych, wcale nie mniej cennych organizmów. Przykładem jest choćby częsta obecność

Młode bociana czarnego
w gnieździe,
fot. Romuald Mikusek

orlika krzykliwego przy rozlewiskach formowanych przez bobra, bociana czarnego w pobliżu ostoi rzadkiego miętusa, czy też większe zagęszczenie dzięcioła czarnego w miejscach ochrony głuszca. Gatunki objęte ochroną są wskaźnikowe (wskazują tereny cenne przyrodniczo) ale i parasolowe (chronią cenne organizmy w obrębie stref tworzonych na ich potrzeby). Szczegółowe analizy pokazują jak skuteczna może być taka ochrona, nie tylko ze względu na wzrost liczebności ptaków, które znalazły się na liście „strefowców”, ale również ich lęgów, która jest większa w porównaniu z parami nieobjętymi tą ochroną. Wyjątkowo sprzyjające warunki sprawiają, że gatunki objęte tą formą ochrony występują w bezpośrednim sąsiedztwie, a ich strefy nakładają się. Wiele z nich z wiadomych powodów występuje również na terenie rezerwatów. W tym miejscu powoływanie stref jest już oczywiście niepotrzebne, jeśli nie wybiega ona poza obszar chroniony.

Puchacz, fot. Romuald Mikusek

2.2 Historia ochrony strefowej w Polsce

Ochrona strefowa ptaków pojawiła się w krajowym prawie po raz pierwszy w 1983 roku. Objęła ona 8 gatunków ptaków szponiastych, bociana czarnego i puchacza. Dwa lata wcześniej podobny zapis pojawił się w zarządzeniu Dyrektora LP w stosunku do bielika, orła przedniego i rybołowa. Do chwili obecnej zapisy dotyczące tych gatunków modyfikowano pięciokrotnie. W 2011 roku do tej listy doszły sóweczka i włochatka, które w ten sposób były chronione już od ponad 10 lat w PN Gór Stołowych. Wg ostatniego rozporządzenia z 2016 roku (Dz.U. 2016 Poz. 2183) lista ta obejmuje łącznie 30 gatunków zwierząt, w tym 21 gatunków ptaków, wśród których mamy 9 gatunków szponiastych (*Accipitriformes*), 2 gatunki sokołów (*Falconiformes*) i 4 sów (*Strigiformes*).

	gatunek		strefa ochrony		termin ochrony strefy częściowej
	nazwa polska	nazwa łacińska	ściślej (całoroczna)	częściowej (okresowa)	
1	szlachar	<i>Mergus serrator</i>	zalesiona część wyspy z gniazdem		
2	cietrzew	<i>Tetrao tetrix</i>	-	500 m tokowisko lub lęg 200 m zimowisko	01.02.-31.08 01.12.-01.03
3	głuszec	<i>Tetrao urogallus</i>	200 m	500 m tokowisko lub lęg 200 m zimowisko	01.02.-31.08 01.12.-01.03
4	bocian czarny	<i>Ciconia nigra</i>	200 m	500 m	15.03.-31.08
5	ślepowron	<i>Nycticorax nycticorax</i>	kolonia lęgowa		
6	rybołów	<i>Pandion haliaetus</i>	200 m	500 m	1.03.-31.08
7	gadożer	<i>Circaetus gallicus</i>	200 m	500 m	1.03.-30.09
8	orlik krzykliwy	<i>Aquila pomarina</i>	100 m	500 m	1.03.-31.08
9	orlik grubodzioby	<i>Aquila clanga</i>	200 m	500 m	1.03.-31.08
10	orzeł przedni	<i>Aquila chrysaetos</i>	200 m	500 m	1.01.-15.08
11	orzełek	<i>Hieraetus pennatus</i>	100 m	500 m	1.02.-31.08
12	bielik	<i>Haliaeetus albicilla</i>	200 m	500 m	1.01.-31.07
13	kania ruda	<i>Milvus milvus</i>	100 m	500 m	1.03.-31.08
14	kania czarna	<i>Milvus migrans</i>	100 m	500 m	1.03.-31.08
15	puchacz	<i>Bubo bubo</i>	200 m	500 m	1.01.-31.07
16	sóweczka	<i>Glaucidium passerinum</i>	50 m	-	-
17	puszczyk mszarny	<i>Strix nebulosa</i>		500 m	1.01.-31.07
18	włochatka	<i>Aegolius funereus</i>	50 m		
19	kraska	<i>Coracias garrulus</i>			
20	raróg	<i>Falco cherrug</i>	200 m	500 m	1.01.-31.07
21	sokół wędrowny	<i>Falco peregrinus</i>		500 m	1.01.-31.07

Tabela 1. Gatunki ptaków wymagające ustalenia ochrony strefowej wg Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz.U. 2016 Poz. 2183).

Sóweczka, fot. Romuald Mikusek

2.3 Jak tworzymy strefę ochronną?

W przypadku znalezienia lęgu ptaka z powyższej listy, albo miejsca przebywania głuszca lub cietrzewia zimą, w celu utworzenia strefy ochronnej taki fakt musimy zgłosić do odpowiednich organów na piśmie. Są to zwykle regionalne dyrekcje ochrony środowiska, a na terenach parków narodowych – ich dyrektorzy. Można sobie zadać pytanie, czy strefy ochronne w parkach narodowych mają sens? Oczywiście, że tak. W związku z obecnością ptaków modyfikuje się szlaki turystyczne, prace związane z budową infrastruktury, a w wielu przypadkach również odwołuje się lub odracza różnego rodzaju prace leśne związane z pozyskaniem, hodowlą, ochroną lasu itp.

Do zgłoszenia najlepiej dołączyć odpowiednią dokumentację w formie zdjęć, również tych potwierdzających zajęcie gniazda / stanowiska. Cały proces możemy znacznie przyspieszyć, jeśli porozumiemy się z administratorem danego terenu i ustalimy wstępnie przebieg granicy strefy na mapie. Najczęściej są to odpowiednio nadleśnictwa. Wyznaczenie strefy odbywa się na bazie kół o średnicy wskazanej w tabeli, ale ostateczna granica wytyczona zostaje w oparciu o widoczne w terenie granice, takie jak ciek wodny, drogi, linie oddziałowe, rowy, wydzielenia leśne itp.

Młode bociana czarnego
w gnieździe,
fot. Romuald Mikusek

2.4 Kontrola i weryfikacja stref

Kontrola w okresie lęgowym ma na celu stwierdzenie, czy gniazdo jest zajęte oraz określenie przebiegu lęgu. W dużej mierze powinna mieć też na względzie sprawdzenie, czy nie dochodzi do łamania przepisów związanych z jej funkcjonowaniem. Wstęp do stref ochronnych odbywa się wyłącznie po uzyskaniu specjalnego zezwolenia. Odpowiednie zaplanowanie kontroli przez specjalistę-ornitologa zapobiega niepotrzebnemu niepokojeniu ptaków. Wiele z tych miejsc da się kontrolować z daleka przez lunetę albo po prostu po zakończeniu lęgów, kiedy gniazdo zostanie już opuszczone przez rodzinę. Można również podjąć kontrolę pod nieobecność ptaków dorosłych na gnieździe z młodymi. Długość każdej kontroli powinno się skracać do minimum, dlatego do tego celu świetnie nadają się obecnie drony czy kamery na długich tyczkach. Często pisklęta w takich gniazdach obrączkuje się w celu uzyskania informacji dotyczących ich śmiertelności, dyspersji, zimowisk, tras przelotu itp. Takie wizyty również powinno przeprowadzać się w jak najkrótszym czasie. Dużo kontrowersji budzi stosowanie drzewołazów, które kaleczą drzewo i mogą je osłabiać. Pewną alternatywą jest technika linowa, która choć wymaga nieco dłuższego czasu, to jednak przy wystarczających umiejętnościach i większemu bezpieczeństwu asekuracji

Włochatka, fot. Romuald Mikusek

wspinacza oraz przez fakt, że nie kaleczy się drzew kolcami, może okazać się lepszą alternatywą.

Strefy ochronne wymagają weryfikacji w cyklu co najmniej rocznym. Brak ptaków w kolejnym roku nie może być jednoznaczny z likwidacją strefy, szczególnie jeśli dotyczy dobrze utrzymanych gniazd. Niekiedy można pokusić się o „remont” takiego lokum, likwidując przy okazji niesprzyjający czynnik, który spowodował porzucenie miejsca (np. dużą gałąź w gnieździe). Gdy w grę wchodzi np. miejsce lęgu, które nie jest formalnym gniazdem (np. lęg puchacza na ziemi, sokoła na skale) i znamy nowe położenie lęgu, można taką strefę odwołać. Gniazda dobrze zachowane powinny być utrzymywane do momentu rozpadu, gdyż istnieje duża szansa, że zostaną zajęte przez ptaki w kolejnych latach, jak to często bywa np. u bielika czy bociana czarnego. Jak pokazują doświadczenia z G. Stołowych, nawet dziuple zajęte jeden raz mogą być po kilku latach ponownie użyte przez ptaki do lęgu. Notowano tu również przypadki zajmowania tego samego drzewa / dziupli przez różne, ważne dla ostoi czy rzadkie gatunki zwierząt, jak np. w jednym miejscu kolejno przez sóweczkę i koszatkę, w innym zaś przez sóweczkę, dzięcioła czarnego i włochatkę. Takie sytuacje mają związek z faktem, że miejsce lęgowe tych zwierząt musi wykazywać się obecnością szeregu istotnych elementów, których często nie potrafimy ocenić z naszego ludzkiego, subiektywnego punktu widzenia. Zwyczajowo strefy ochronne z gniazdami po opuszczeniu ich przez

Jaja sokoła wędrownego w gnieździe, fot. Romuald Mikusek

ptaki utrzymuje się przez kolejne 3-5 lat, zaś w parkach narodowych, gdzie ekonomia nie ma żadnego znaczenia w zestawieniu z ochroną przyrody, o wiele lat dłużej.

Przy obserwacji gniazd świetnie sprawdzają się fotopułapki. Dzięki nim uzyskujemy szereg informacji, które mogą mieć bezpośredni związek z ochroną ptaków. Fotopułapki pomagają nam w określeniu przyczyny strat i umożliwiają podjęcie kroków mających na celu zniwelowanie potencjalnych zagrożeń. Np. w przypadku stwierdzenia drapieżnictwa kuny w gnieździe można zdecydować się na smarowanie pni terpentyną. Zniknięcie jaj z gniazda sokoła wędrownego w G. Stołowych nie było następstwem ich kradzieży, ale wypadnięcia ze zbyt płytkiej półki, co pokazało właśnie nagranie wideo. Fotopułapki mogą także posłużyć do kontroli naruszania stref przez ludzi.